

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

چکیده:

قصد حقیقی انسان، نیل به کمال مطلق و قرب خدای سبحان است و در سایه‌ی هدایت الهی است که به این دست می‌یابد، همه‌ی محرومیّت‌ها و موقّعیّت‌ها، بذبختی‌ها و سعادت‌مندی‌ها به هدایت انسان بستگی دارد؛ از اینرو این مسئله بسیار در خور توجّه است و در کتب آسمانی، به ویژه قرآن کریم و روایات، فراوان به آن اشاره شده است. این مقاله با عنوان «عوامل هدایت در قرآن» با هدف بهره‌گیری از آن در جهت نیل به سعادت ارائه شده است. هدایت در تمام هستی جریان دارد برخی آن را به دو قسم تکوینی و تشریعی تقسیم کرده‌اند. عوامل هدایت انسان یا در درون اوست مانن تعقل، تقوا، ایمان، شرح صدر، انابه و یا خارج از اوست که از مهمترین آنها، هدایت انبیاء و کتب آسمانی به ویژه قرآن کریم است. داده‌های پژوهش حاضر بر اساس روش کتابخوانی گرآوری شده و با توجّه به روش توصیفی و بعضاً تحلیلی تدوین یافته است.

واژگان کلیدی: قرآن، هدایت

محقق: زهرا محمد تقی زاده

طلبه در سطح سه - رشته تفسیر

عنوان تحقیق:

عوامل هدایت در قرآن

حوزه حضرت قاسم بن الحسن (ع)

۱۳۹۴

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه	۱
۱- مفهوم شناسی واژگان کلیدی	۲
۱-۱- معانی لغوی «هدایت»	۲
۱-۲- معانی اصطلاحی «هدایت»	۴
۲- عوامل «هدایت»	۵
۲-۱- عوامل درونی «هدایت»	۶
۲-۱-۱- عقل	۶
۲-۱-۲- تقوا	۸
۲-۱-۳- ایمان	۱۰
۲-۱-۴- شرح صدر	۱۱
۲-۱-۵- عبودیت	۱۳
۲-۱-۶- انابه	۱۵
۲-۲- عوامل بیرونی «هدایت»	۱۷
۲-۲-۱- معجزه	۱۷
۲-۲-۲- قرآن	۱۹
۲-۲-۳- انذار	۲۱
۲-۲-۴- نزول تدریجی قرآن	۲۳
۲-۲-۵- تبیان بودن قرآن	۲۴
۲-۲-۶- بهره قرآن از مثل و تمثیل	۲۶
۲-۲-۷- سیر در زمین	۲۸

۲۹ ۸-۲-۲- اخلاق پیامبر

۳۱ نتیجه گیری

۳۲ فهرست منابع

مقدمه:

فطرت انسان از آنجا که کمال مطلق را اصیل می‌بیند به آن گرایش دارد و از نقص گریزان است. انسان برای پیمودن مسیر صحیح کمال، نیازمند آن است که راه درست را به او نشان دهند و بر صحیح بودن آن راه، دلیل روشن و قطعی داشته باشد تا عقلش سیراب گشته و او را به پیمودن مسیر فرمان دهد. هدف از آفرینش این موجود، رسیدن او به کمال مطلق و دستیابی وی به مقام خلیفه اللهی است. انس با دنیا، لذا از مادی و وسوسه های شیطانی و هواهای نفسانی، انسان را دچار غفلت می‌کند و لذا ممکن است برای تحصیل هدایت، نفس جای عقل از دورن و یا شیطان جای رحمان از بیرون فرمان دهد.

مسئله هدایت از مهم‌ترین و ریشه دار ترین مسائلی است که در کتابهای آسمانی به ویژه قرآن مجید و روایات مورد توجه قرار گرفته است قرآن که نوری است از جانب خداوند، جویندگانش را به راه هایی که از هر نظر سلامت است هدایت می‌کند و مومنانی که به این ریسمان نورانی چنگ زنند و بدان پناه برند خداوند خود، ایشان را به رحمت و فضل ویژه اش وارد می‌سازد و از صراط مستقیم، به ذات اقدس خویش هدایت می‌کند. قرآن آمده که انسان را تربیت کند و او را به کمال انسانیت، هدایت و رهبری کند. هدف نهایی آن تأمین عزت و سعادت آدمی در دو جهان است و به قدری به مسئله هدایت اهمیت می‌دهد که از ابتدای قرآن تا انتهای آن، آیات زیادی مربوط به هدایت و نجات انسانها از گمراهی و ضلالت را، مطرح می‌کند. در اهمیت این موضوع همین بس که ما موظفیم روزی هفده بار از خداوند متعال طلب هدایت کنیم.

این بحث از آغاز آفرینش تا کنون با انسان همراه است و همواره از ضروری ترین نیازهای بشر بشمار می‌رود که با سعادت و شقاوت ابدیش رابطه‌ی مستقیم دارد، اهتمام علمای قدیم و جدید و مفسران قرآن کریم به طرح این مسئله نشان از جایگاه ویژه‌ی آن است. در نوشتار حاضر عوامل هدایت در قرآن از دیدگاه

گرایش مردم به رهبران دینی، در گروهی مهربانی و پرهیز از خشونت و سنگدلی است اخلاق و منش والای پیامبران به خصوص پیامبر اسلام، نقش سازنده ای در هدایت و رهبری جامعه اسلامی داشته است.^۱ در این زمینه قرآن کریم می‌فرماید:

«وَإِنَّكَ عَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ^۲؛ و بی شک تو بر آئینی عظیم استوار هستی»

حضرت علامه طباطبایی در ذیل آیه فوق می‌گویند که این آیه شریف هر چند فی نفسه و به خودی خود حسن خلق رسول خدا (ص) را می‌ستاید ولی با در نظر گرفتن خصوص سیاق، به خصوص اخلاق پسندیده‌ی اجتماعی‌ش نظر دارد: اخلاقی که مربوط به معاشرت است: از قبیل استواری بر حق، صبر در مقابل آزار مردم، عفو اغماض از آنان، سخاوت، مدارا و تواضع و^۳

در تفسیر نمونه آمده است که یکی از مزایای فوق العاده‌ی اخلاق پیامبر در پرتوی رحمت و لطف پروردگار مسئله گذشت وظیفه‌ی رهبری و هدایت جامعه است.^۴ در جای دیگر آمده است که اگر این اخلاق کیریمه و این ملکات فاضله نبود آن ملت عقب مانده جاهلی و آن جمع خشن انعطاف ناپذیر در آغوش اسلام قرار نمی‌گرفتند.^۵ اخلاقی که عقل حیران است، لطف و محبتی بی نظیر، صفا و صمیمی بی مانند، صبر، استقامت،

۱- رک: هاشمی رفسنجانی، همان، ج ۱۹، ص ۱۹۰

۲- سوره قلم: آیه ۴

۳- رک، علامه طباطبایی، همان، ج ۱۹، ص ۶۱۹

۴- رک، مکارم شیرازی، همان، ج ۳، ص ۱۴۱

۵- رک، همان، ج ۲۴، ص ۳۴۹

تحمّل و حوصله ای توصیف ناپذیر،.... آری ای پیامبر تو کانون محبت و عواطف و سرچشمه‌ی رحمت برای امت هستی.^۱

دو حدیث در تفسیر نور الثقلین در این رابطه آمده است: «...عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ (ع) فِي الْقَوْلِ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ: «إِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ» قَالَ: هُوَ الْإِسْلَامُ وَ رُويَ أَنَّ الْخُلُقَ الْعَظِيمَ هُوَ الدِّينُ الْعَظِيمُ^۲؛ از امام باقر علیه السلام درباره سخن خدای عز و جل: «انک علی خلق عظیم» روایت شده که فرمود: (خلق عظیم) اسلام است و نیز روایت شده که خلق عظیم [همان] دین عظیم است.»

«.....عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع)....كَانَ فِيمَا خَاطَبُ اللَّهُ تَعَالَى بِهِ نَبِيَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ سَلَّمَ أَنْ قَالَ لَهُ: يَا مُحَمَّدُ «إِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ» قَالَ: السَّخَاءُ وَ حَسَنُ الْخُلُقِ^۳؛ از امام صادق علیه السلام روایت شده از جمله مزالاب موجود در ضمن خطابات خدای تعالی با پیامبر خود این است که به آن حضرت فرمود: ای محمد «انک لعلى خلق العظيم» امام فرمود: [خلق عظیم] سخاوتمندی و خوش خلقی است

نتیجه گیری:

قرآن نور و عین هدایت است بررسی تحلیل حقیقت هدایت را باید با تبیین قرآن کریم انجام داد که خود تبیان همه‌ی معارف و به خوبی روشن‌گر خود و دیگران است در این برنامه‌ی هدایتی بشر از جانب خداوند

۱- رک: همان، ج ۲۴، ص ۳۷۱

۲- رک، عروس حویزی، ج ۵، ص ۳۹۱، ح ۲۲

۳- همان، ج ۵، ص ۳۹۱، ح ۲۲، امالی شیخ طوسی

مهدی و هادی با لذات است که از کزند هر گونه جهل، خطا، سهو و نسیان مصون است پس رهبری آن بهترین نوع هدایت است.

هسته‌ی مرکزی تبلیغ و هدایت همان انذار است و آیات تعذیب و انذار بیشتر از آیات تبثیر است؛ زیرا با فراموش کردن روز حساب، هر چه اعتقاد به ربوبیت مطلق حاصل شود ولی در تهذیب روح اثر نمی‌گذارد، اما اگر انسان خود را در برابر پروردگار مسئول بداند و معتقد باشد که روزی باید پاسخگوی همه‌ی کارهایش باشد، این اعتقاد، در تهذیب روح و تزکیه‌ی جاننش تأثیر فراوانی دارد و به سعادت و رستگاری می‌رسد.

فهرست منابع:

- ۱- ابن فارس، احمد، **مقائیس اللغة**، ج ۶، قم: انتشارات مکتب الاعلام الاسلامی، ۱۴۰۴ ق
- ۲- بحرانی سید، هاشم بن سلیمان، **البرهان فی التفسیر القرآن**، ج ۱، ۲، ۳، قم: انتشارات مؤسسه‌ی بعثه، ۱۳۷۴
- ۳- جوادی آملی، عبدالله، **وحی و نبوت در قرآن**، قم: انتشارات اسراء، ۱۳۹۰
- ۴- جوادی آملی، عبدالله، **هدایت در قرآن**، قم: انتشارات اسراء، ۱۳۹۰
- ۵- جوادی آملی، عبدالله، **ادب فنای مقربان**، ج ۲، قم: انتشارات اسراء، ۱۳۸۸
- ۶- خرمشاهی، بهاء الدین، **دانشنامه قرآنی و قرآن پژوهی**، ج ۲، تهران: انتشارات دوستان، ۱۳۷۷
- ۷- دشتی، سید مصطفی، **معارف و معاریف**، ج ۵، تهران: انتشارات آرایه، ۱۳۸۵
- ۸- سیوطی، عبد الرحمن بن ابی بکر، **تفسیر الدر المنثور فی تفسیر المأثور**، ج ۴، قم: انتشارات کتابخانه آیت الله مرعشی، ۱۴۰۴ ق
- ۹- راغب اصفهانی، حسین بن محمد، **فرهنگ قرآنی راغب**، ترجمه ولد بیگی سنندج: انتشارات آرامس، ۱۳۸۹
- ۱۰- طباطبائی، محمد حسین، **المیزان فی التفسیر القرآن**، مترجم: محمد باقر همدانی، ج: ۱ و ۲ و ۳ و ۴ و ۵ و ۶ و ۷ و ۸ و ۹ و ۱۰، قم: انتشارات جامعه مدرسین، ۱۳۷۴
- ۱۱- طباطبائی، محمد حسین، **اصول فلسفه و روش رئالیسم**، ج ۲، تهران: انتشارات صدرا، ۱۳۶۴

- ۱۲- طبرسی، فضل بن حسن، **مجمع البیان**، ج ۴ و ۲۱، تهران: انتشارات فراهانی، ۱۳۶۰
- ۱۳- عروسی حویزی، عبد علی بن جمعه، **تفسیر نور الثقلین**، ج ۵، قم: انتشارات اسماعیلیان، ۱۴۱۵ ق
- ۱۴- کلینی، محمد بن یعقوب، **اصول کافی**، ج ۱، تهران: انتشارات بنیاد رسالت، ۱۳۶۴
- ۱۵- مصباح یزدی، محمد تقی، **قرآن شناسی**، ج ۱، قم: انتشارات مؤسسه امام خمینی، ۱۳۹۱
- ۱۶- مطهری، مرتضی، **مجموعه آثار**، ج ۲۷، تهران: انتشارات صدرا، ۱۳۹۰
- ۱۷- معین، محمد، **فرهنگ فارسی**، ج ۴، تهران: انتشارات امیر کبیر، ۱۳۶۴
- ۱۸- مکارم شیرازی، ناصر، **تفسیر نمونه**، ج: ۱ و ۲ و ۳ و ۹ و ۱۰ و ۱۱ و ۱۵ و ۱۹ و ۲۱ و ۲۲ و ۲۴ و ۲۵ و ۳۰ تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۴
- ۱۹- مکارم شیرازی، ناصر، **مثالهای زیبای قرآنی**، ج ۱، قم: انتشارات نسل جوان، ۱۳۸۲
- ۲۰- هاشمی رفسنجانی، اکبر، **تفسیر راهنما**، ج ۲ و ۵ و ۸ و ۹ و ۱۲ و ۱۷ و ۱۹ قم: انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۸۶